

В. Ю. Лагодич (Львів)
Зовнішньополітичні відносини
Аварського каганату та Королівства франків
у VI—VII століттях

Volodymyr Y. Lagodych (Lviv)
Foreign Policy Relations
of the Avar Khaganate and the Kingdom of the Franks
in the VI—VII Centuries

Специфіка зосередження Аварського каганату на західному напрямку початково обумовлена його напівзалежним становищем відносно конгломерату тюркських племен, а пізніше — проблематикою відносин із Візантійською імперією. Беручи за основу поточне становище приходу аварів у Європу — кінець 60-х рр. VI ст. [1, с. 21–24], маємо картину того, що авари початково не мали на меті встановити зв'язок із сусідами західніше лангобардів, а з початком освоєння на Балканах у 60-х рр. VI ст. посольств до франків не надсилали.

В результаті, з освоєнням кочовиками межиріччя Дунаю та Дніпра приблизно у 558–562 рр. після успіху посольства в Константинополь [2, с. 882–883], основним вектором експансії кочовиків стають володіння Візантії на Балканах (рис. 1). Держава франків на цей час залишалась поділеною між синами Хлодвіга I (481–511), ненадовго зосередившись у руках єдиного правителя, короля Хлотаря I (558–561). З цього часу її вкотре було розділено, вже на 4 частини поміж його синами — Харібертом, Гунтрамном, Сигібертом та Хільперіком [3, с. 119–124].

Перше письмове свідчення про контакт обох держав датується тільки 561 р. Так, одразу після смерті Хлотаря I, авари здійснюють перший набіг на найближче франкське королівство — Австразію, правителем якого на той час був Сигіберт. Останній їх розбив, при цьому цим подіям франки надали істотного значення, титулюючи монарха як «переможця гуннів». В результаті цього, «[аварський] король через послів досягнув дружби із Сигібертом» [4].

Перемога над кочовиками наклалась на виступ того ж року проти Сигіберта його брата Хільперіка. Можна лише припускати про аварський фактор у активізації бойових дій поміж франкськими королями — хроністи про це

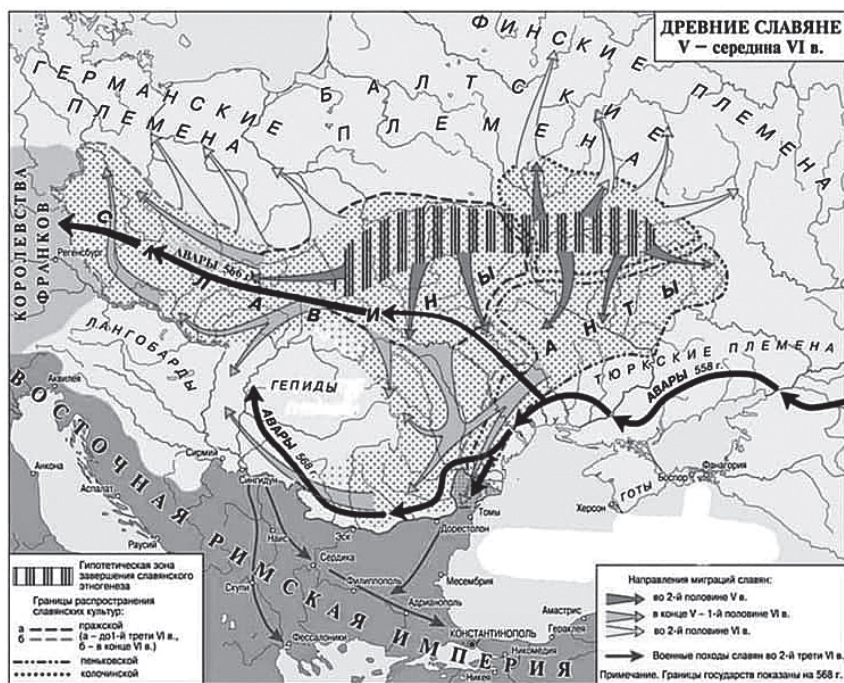

Рис. 1. Центрально-Східна Європа у V—VI ст.
Джерело: https://fabulae.ru/album.php?album_id=5898

Fig. 1. Central-Eastern Europe in V—VI centuries
Source: https://fabulae.ru/album.php?album_id=5898

не надають конкретних свідчень. З іншого боку, саме до першого набігу кочовиків у 561 р. між братами бойові дії взагалі не відбувалися (рис. 2).

Згодом, без вказівки на конкретний рік, Григорій повідомляє про похід гуннів-аварів у Галлію. Це повідомлення хронологічно збігається зі свідченням Сигіберта із Жамблу про перемогу франкського короля над аварами у 567 р. [5]. Цей набіг, попри те, що Сигіберт «...взяв із собою велике число хоробрих воїнів...», завершився для франків невдало. В результаті цієї битви кочовики захопили у полон Сигіберта, що призвело до переговорів між сторонами з метою укладення миру. Мир, укладений між Баяном I та Сигібертом, продовжить після смерті як короля у 575 р., так і кагана у 602 р.

Серед франкських королівств на цей час розгортається повномасштабна війна за землі майбутньої Нейстрії між Сигібертом та Хільперіком [6, с. 103–109]. Почавшись у 561 р. на підставі суперечок між Сигібертом та Хільперіком за поділ королівства Паризького, конфлікт став центральною політичною подією в житті франкських королівств аж до 614 р.

Рис. 2. Королівство франків станом на час смерті Хлотаря I (561 р.)
Джерело: https://www.owlapps.net/owlapps_apps/articles?id=35714&lang=en

Fig. 2. Kingdom of France at the time of death of the Chlothar I (561).
Source: https://www.owlapps.net/owlapps_apps/articles?id=35714&lang=en

Водночас, Каганат переживає короткочасний період різкого збільшення військової та політичної ваги, що відображають натомість візантійські історики — Феодор Сінкелл [7], патріарх Никифор [8], Феофан Сповідник [9]. Виключення серед франкських джерел становить лише «Хроніка» Сигіберта із Жамблу, що вказує на похід аварів у 616 р. на землі лангобардів та розорення Фріульського герцогства.

«Хроніка Фредегара» надає перше свідчення про кочовиків лише від 623 р., коли франкські купці звернулись із пропозицією про торгівлю до «...тих слов'ян, котрі відомі як венди...» [10]. Підкреслимо, що у франків усі племена полабських слов'ян загалом позначались вендами, тому залишається припускати, що з огляду на географічне розташування, повсталими були хорутани. Допомогає у цьому подальше свідчення про існування у 20-х рр. VII ст.

на захід від Фріулю Держави Само. Примітно, що її творець був франком, котрий узяв активну участь у тодішньому повстанні слов'ян проти аварів: «Коли вони [венди] виступили проти гуннів, Само... пішов з ними, а його хоробрість викликала у них захоплення: дуже багато гуннів впало від меча вендів. Визнавши його заслуги, венди зробили Само своїм королем...» [11, с. 240–243].

«Хроніка...» згадує привід для виступу слов'янських племен проти аварів, породжених зв'язками, очевидно типовими для аварів стосовно підкорених племен: «Кожен рік гунни зимують зі слов'янами, сплять з їх дружинами та дітьми, й до того ж слов'яни платять данину...Сини, народжені від гуннів слов'янськими жінками й дочками, знайшли це приниження нестерпним...», в результаті чого розпочали повстання.

Повідомлення, яке стосується політичного розвитку Аварського каганату, міститься у записі «Хроніки...» за 631 р. На цей час «...розгорілась велика суперечка в Паннонському королівстві аварів або гуннів. Предметом її було успадкування престолу: має він бути аварським, або ж болгарським...». Це наводить на висновок про співіснування у середовищі Каганату власне аварів та болгар, які формували до цього часу його центробіжну політичну силу, або принаймні союзу між ними, який призвів до утворення держави на неоднорідній етнічній основі.

Наслідком цієї «династичної суперечки» 30-х рр. VII ст. стає війна між аварами та булгарами, у котрій останні зазнають поразки та переселяються на землі Баварського герцогства. Подальший внутрішньополітичний розвиток Каганату визначають деструктивні процеси, які знайшли відображення у дослідженнях В. Поля [12] та І. Ерделі [13]. Фактично, унаслідок збільшення присутності слов'янського елементу, раніше цільне, «кочове» ядро населення Каганату, яке спочатку представляло увесь конгломерат племен, а згодом — виключно знать, стає меншістю. Паралельно, із приходом в регіон болгар та виходом їх до Істрії, авари на довгий час втрачають можливість здійснювати набіги, та відповідно — які-небудь зовнішньополітичні кроки.

Подальші відомості про Каганат надає Павло Диякон у «Історії лангобардів» за 700 р., повідомляючи про поодинокий набіг аварів на Баварське герцогство [14]. Однак до цього часу ослаблені кочовики остаточно втратили Каринтію та вкотре воювали із хорутанами. Зрештою, тривала війна між ними завершується у 745 р., коли баварці спільно із слов'янами завдали номадам поразки й уклали з ними мир.

Свідчення про кочовиків частішають у франкських джерелах лише з кінця VIII ст. Така «перерва» в історіописанні пояснюється остаточною політичною деградацією Аварського каганату та перейнятті ініціативи у регіоні

нижньої течії Дунаю булгарами, про яких все частіше повідомляють візантійські історики.

Таким чином, на основі франкських джерел VI—XIII ст., можна дійти до висновку про істотну відмінність зв'язків Аварського каганату із сусідами на західних кордонах порівняно із східним та особливо південним. З огляду на першорядність для кочовиків встановити контакт саме із Візантією, відносини із Королівством франків, а також Баварським герцогством та лангобардами визначались специфікою зв'язків Каганату саме на південних кордонах. У результаті, зміна відносин між державами в регіоні була більш динамічною, та зачасту — полишеною фактору участі дипломатичних посольств. Так, авари висилали їх до франків лише при завершенні набігів на їх землі, чому сприяла початкова децентралізованість перших.

Література

1. Гумилев Л. Древние Тюрки. — СПб., 2003.
2. Жданович О. Посольства аваров у Менандра Протектора (коментированный перевод фрагментов источника) // Золотоордынское обозрение, Т. 4 — Казань, 2016.
3. Лебек С. История франков V—IX века. Новая история средневековой Франции, Т. 1, пер. Павлова В. — М., 1993.
4. Григорий Турский. История франков. Книга IV. Восточная литература. Средневековые источники Востока и Запада — [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.vostlit.info/Texts/rus/Greg_Tour/frametext4.htm
5. Сигеберт из Жамблу. Хроника. Восточная литература. Средневековые источники Востока и Запада — [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.vostlit.info/Texts/rus16/Sigibert_Gemblasensis/frametext4.htm
6. Дюмезиль Б. Королева Брунгильда / пер. с фр. Некрасова М. — СПб., 2012.
7. Феодор Синкелл. О безумном нападении безбожных аваров и персов на богохранимый град и об их позорном отступлении благодаря человеколюбю Бога и Богородицы. Средневековые источники Востока и Запада — [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.vostlit.info/Texts/rus16/Sinkell/text1.phtml>
8. Краткая история современности царствования императора Маврикия. Восточная литература. Средневековые источники Востока и Запада — [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.vostlit.info/Texts/rus/Nikifor/frameNik1.htm>
9. Феодан Исповедник. Летопись византийца Феодана от Диоклитана до царей Михайла и его сына Феофилакта. Восточная литература. Средневековые источники Востока и Запада — [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.vostlit.info/Texts/rus2/Feofan/text4.phtml?id=9630>

10. *Фредегар*. Хроника. Восточная литература. Средневековые источники Востока и Запада — [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.vostlit.info/Texts/rus4/Fredegar/frameset.htm>
11. *Алексеев С.* Славянская Европа V—VIII веков. — М., 2009.
12. *Pohl W.* Die Awaren: ein Steppenvolk im Mitteleuropa, 567–822 n. Chr — Munich, 2003.
13. *Эрдели И.* Исчезнувшие народы. Авары. — [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://gumilevica.kulichki.net/debate/Article24.htm>.
14. *Павел* Диакон. История лангобардов. Книга II. Восточная литература. Средневековые источники Востока и Запада. — [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.vostlit.info/Texts/rus/Diakon_P/frameset2.htm

